

RONDLEIDING in de SEBASTIAANKERK te BIERUM;

De Sebastiaankerk te Bierum is een laat romaanse of **romano-gotische** zaalkerk. In het schip van de kerk vindt men de typisch romaanse rondboogvensters. In het Koor zijn de vensters lancetvormig of gotisch.

DE TOREN is gebouwd rond 1200.

Het is onbekend wanneer **de steunbeer** aan de toren is gebouwd.

DE KERK is in het eerste kwart van de **13^e eeuw** gebouwd, vermoedelijk ter vervanging van een houten gebouw.

Rond die tijd leerde men uit zoute zeelei bakstenen bakken. De zogenaamde 'kloostermoppen'. Vandaar de enorme activiteit aan kerkbouw hier in die periode.

De kerk wordt overwelfd door twee **meloenvormige koepelgewelven**. Elke gewelfkoepel heeft versierde ribben die in de top rozetten vormen.

De velden tussen de ribben zijn gedecoreerd met baksteenmotieven.

Het schip van de kerk is in eerste aanleg niet groter geweest dan tot aan de treden naar het Koor. Daarvoor bestaan twee aanwijzingen:

1. Waar de tweede lichter aan het plafond hangt, bevindt zich in de rozet een afbeelding van **het Lam Gods**. Dat bevond zich altijd boven het altaar.
Samen met de inkleuring van de gewelven met baksteenpatronen, de oudste beschilderingen.
2. In het tweede gewelf ziet men ook een tweetal geschilderde figuren van wat latere datum, gelet op stijl en uitwerking:

a. **De Heilige Sebastiaan.**

De naamgever van deze kerk is hier afgebeeld met een pijl in de hand.

Deze Romeinse officier werd om zijn geloof gedood door beschieting met pijlen.

Het lijkt er op, dat Sebastiaan is geschilderd over een oudere schildering. We zien het lijf van een katachtige. Christus werd wel afgebeeld als panter strijdend tegen een draak (de duivel).

b. **Een Paus.**

Algemeen wordt aangenomen, dat hier **Paus Gregorius de Grote** (650 nChr.) wordt bedoeld.

Er gaan ook stemmen op hier **Paus Fabianus** (250 nChr.) te zien.

Beide pausen worden traditiegetrouw afgebeeld met de pauselijke tiara.

Hier heeft de paus een staf met een herkruist kruis (geen Jeruzalemkruis).

Gregorius de Grote wordt meestal afgebeeld met een patriarchaal of pauselijk kruis.

Fabianus en Sebastianus delen dezelfde naamdag.

Ook deze Paus was een z.g. Pestheilige.

3. In de Noordwand zien we een deurtje, waarachter zich een nis bevindt en een **oculus** (Latijn voor 'oog'), of ook wel een **hagioscoop** genoemd. Dit **sacramentshuisje** of **sacramentsnis** diende om er de **monstrans met de geconsacreerde hostie** (het lichaam van Christus) in te plaatsen.

Men kon dan van buitenaf een blik werpen op het heilige, of zelfs van buitenaf de handelingen rond het altaar volgen. Men voldeed daarmee dan ook aan de godsdienstige verplichtingen voor die dag, zodat men gerust aan de arbeid kon gaan.

Het deurtje is van niet te bepalen ouderdom, vermoedelijk geplaatst om de ruw uitgehakte sacramentsnis aan het oog te onttrekken.

De afbeelding op het deurtje is voor meer uitleg vatbaar. Het kan een gestileerd gezicht zijn, maar men kan er ook een vogel is zien. In dat geval zou het een verwijzing naar de Heilige Geest zijn.

HET KOOR dateert van voor 1350 en verving een kleine apsis.

Het altaar werd naar het Koor verplaatst en een nieuw sacramentshuisje werd in de noordwand aangebracht. Nu mooi afgewerkt met zandsteen en binnen een omlijsting. Vermoed wordt, dat er tot aan de Reformatie een mooi smeedijzeren hekwerk voor gezeten heeft.

PISCINA

In het Koor bevinden zich twee piscina's. Een nis naast het preekgestoelte met een afvoer en er is een afvoer schuin onder de kansel. In een piscina werd een waterbekken geplaatst, waarin de priester het vaatwerk voor de mis waste. Dat water, gewijd geworden, moest afvloeien op de aarde.

BESCHILDERINGEN

De beschilderingen zijn vermoedelijk aangebracht door rondreizende monniken na voltooiing van de apsis.

1. **Majestas Domini (Christus in Majesteit).**

In het midden Christus, gezeten op een gotische troon. Altijd afgebeeld met een lerende, of zegenende hand en één hand op een boek. In de vier hoeken de symbolen van de vier Evangelisten, de leeuw, het rund, de adelaar en de engel of menselijke gestalte.

2. **Maria met het Christuskind.**

Aan de zuidkant is een afbeelding van Maria Hemelkoningin, gezeten op een troon, te zien. Met in de hand een 'rijksappel' (symbool van koningschap). Het Christuskind heeft de scepter in de hand (symbool van uitvoerende macht).

3. **De Heilige Catharina van Alexandrië.**

Aan de noordkant is een afbeelding van Catharina van Alexandrië met een rad in de hand te zien. Catharina, dochter van een hooggeplaatste Romeinse functionaris (in de Middeleeuwen synoniem met de status van een prinses) werd voor haar geloof gemarteld op het rad en vervolgens onthoofd.

Catharina van Alexandrië was een belangrijke beschermheilige tegen de pest (de Zwarte Dood greep in de jaren 1347/1349 voor de eerste keer verwoestend om zich heen in Europa).

4. **De Kroning van Maria door Christus.**

Aan de achterzijde van het koorgewelf bevindt zich nog een afbeelding van de Verheerlijkte Christus die zijn moeder Maria kroont tot hemelkoningin.

5. **Versieringen.**

De overige beschilderingen zijn versieringen zonder betekenis. Ook wel 'drôlerieën' genoemd.

6. **Wijdingskruisen.**

In het Koor bevinden zich nog drie wijdingskruisen. Eén naast de sacramentsnis, één aan de zuidkant en één net achter de Herenbank.

Deze kruisen werden aangebracht nadat de bisschop (of zijn vervanger) de kerk had gewijd door op twaalf plaatsen de kerk te zegenen met de wijkwast. Op die plaatsen werden de wijdingskruisen aangebracht.

Het getal 'twaalf' verwijst naar de twaalf apostelen en/of de twaalf stammen van Israël.

REDUCTIE VAN GRONINGEN.

In 1594 werd Groningen bevrijd van Spaanse heerschappij. Daarmee ging het laatste Gewest van De Nederlanden massaal over op het Protestantisme. De kerken werden ontdaan van 'paapse' invloeden. Daarmee verdwenen ook alle schilderijen onder een kalklaag.

Bij de restauratie van 1948/1950 werd niet alleen alle (aanzienlijke) oorlogsschade hersteld, maar werd ook de kalklaag verwijderd.

HET DOOPVONT in het Koor is van Bentheimer zandsteen en minstens zo oud als deze kerk. Het doopvont heeft niet altijd in deze kerk gestaan. Het komt uit de kapel van Toornwerd bij Kantens.

Na de Reformatie werden alle objecten die aan Katholieke tijden herinnerden uit de kerken verwijderd en gebruikt als object in tuinen van Borgen, of als drinktrog voor het vee. Dit doopvont zou, naar verluid, eeuwen in de tuin van de Borg van Middelstum hebben gestaan.

Dit doopvont is in bruikleen gegeven door het Groninger Museum.

DE HERENBANKEN in het Koor boden plaats aan de bewoners van de **Luingaborg**.

De oudste, tegen de noordwand, was van de familie **Van Berum**. Deze familie stierf in 1733 uit in mannelijke lijn met de dood van Onno Joachim van Berum (in de volksmond 'malle Jochem' genoemd).

De bank aan de zuidwand behoorde toe aan de familie **Van Maneil**. Warmoldus van Maneil was rijk geworden in 'Indië'. In 1750 kocht hij samen met zijn vrouw Sara Verdion op een veiling te Groningen de Luingaborg. Zijn broer Cornelis van Maneil erfde de Borg in 1765, samen met zijn vrouw Josina Alberda van Bloemersma.

De Herenbank is gesierd met de wapens van de families Van Maneil en Alberda.

Op de plaats waar de Herenbank van Van Maneil nu staat, bevond zich tot de restauratie van 1948/1950 een toegangsdeur voor de bewoners van de Borg.

Het gewone volk kwam binnen door een deur in de laatste nis. Deze is nog buiten in de muur te zien.

Het echtpaar Van Maneil/ Alberda had vier dochters. Slechts één van hen trouwde.

Dat ging niet zomaar. Zij zou geschaakt zijn door haar toekomstige echtgenoot Baron Hugonpoth tot den Berenclauw uit Emmerich. Het wandelpad door het plaatselijke park, in de volksmond 'Het Laangbos' genoemd is als herinnering aan die gebeurtenis het 'Freulelaantje' genoemd.

Een ruitvormig bord in het Koor herinnert ook nog aan deze gebeurtenis.

De Borg is na de dood van mevrouw Van Maneil in 1811 verkocht en afgebroken in 1824.

DE PREEKSTOEL dateert uit **1650** en is getooid geweest met koperbeslag, te oordelen naar de spijkergaatjes in het houtsnijwerk.

Onder de kansel bevindt zich een dragende mannenfiguur, een z.g. **atlant**.

Oorspronkelijk hing het preekgestoelte aan de Zuidwand. Bij de restauratie in de vorige eeuw is de kansel in het Koor geplaatst.

DE GRAFKELDER in het Koor biedt een laatste rustplaats aan een vijftal adellijke lieden. In de vloer zijn nog grafzerken te vinden.

In de achttiende eeuw werden de bewoners van de Borg begraven in de Nicolaaskerk te Appingedam.

De grafkelder is niet toegankelijk!

HET ROUWBORD VAN WARMOLD VAN MANEIL is een laatbarok monument ter nagedachtenis aan de Heer van Bierum en omliggende dorpen. Naast allerlei grafsymboliek en een rouwkleed in hout uitgevoerd, zijn onder het wapen van Van Maneil in een kader al zijn titels, heerlijkheden en functies opgesomd. De rijen wapens aan de zijkanten maken zijn afstamming in vrouwelijke lijn aanschouwelijk.

Een rouwbord was oorspronkelijk bedoeld om het overlijden van een Borgheer of -vrouw bekend te maken. Het werd voor dat doel aan de poort of het hek van de Borg gehangen.

Het rouwbord werd vervolgens meegevoerd bij de begrafenis en later als aandenken in de kerk gehangen.

Dit rouwbord is meer een monument voor de overledene.

HET ORGEL, een balustrade-orgel dateert uit 1792 en is gebouwd door Heinrich Hermann Freytag en Frans Casper Schnitger jr. (kleinzoon van de beroemde orgelbouwer Arp Schnitger). Dit orgel heeft nog een barokstemming en is het eerste orgel in Groningen met een zijklavier. Het orgel is geschonken door Cornelis van Maneil en Josina Alberda van Bloemersma, zoals ook in het Latijn op de balustrade is vermeld:

Links: Religiones Amore Ardens Maneila Virtus Me Bierumana Posuit Aede Sacrum Deo

Gedreven door grote godsdienstijver heeft de deugdzame Maneil mij in de kerk te Bierum geplaatst. Gode geheiligd.

Rechts: Cum Consorte Toricentis Decus Alberdanae me Bierumana Positum In Aede Vovit Deo.

Met zijn echtgenote, het sieraad der Alberda's heeft mij in de kerk van Bierum geplaatst. Gode gewijd.

HET GEREDUCEERD WESTWERK bevindt zich vanzelfsprekend aan de westzijde, altijd in de toren en is aan weerskanten daarvan uitgebouwd, met een ruimte op de eerste verdieping. Een westwerk is zeldzaam in onze streken.

Oorspronkelijk was dit een kapelletje, met drie doorgangen naar het schip van de kerk; één grote en twee kleinere aan weerskanten, met daarvoor een balkon, waarop de Hoofdelingen zaten gedurende de mis.

Twee doorgangen zijn bij de laatste restauratie gesloten. De overgebleven doorgang geeft toegang tot het orgel.

Dit westwerk is in Reformatorische tijden gebruikt als consistorie.

In deze ruimte staat ook het voormalige windwerk voor de klok. Aan de wand hangt de slinger. Tot 1970 moest de koster elke dag de klok opwinden.

HET ROUWBORD VAN ONNO JOACHIM VAN BERUM (1679-1733).

Sinds de laatste restauratie hangt het Rouwbord van de laatste mannelijke Van Berum, in laat classicistische stijl uitgevoerd, in het 'Gereduceerd Westwerk'.

DE ENTREE

De huidige entree was tot 1950 een **kerker**. Het was in vroeger tijden gebruikelijk onder de toren een enkele landloper of kwajongen op te sluiten. Moest de rechter er aan te pas komen, dan werd de schurk naar Appingedam gebracht en daar in de Rechtbank berecht.

Er bestaat nog een afschrift van een gedicht, door een soldaat in 1870 op de muur geschreven, die zeer tegen zijn zin in dit cachot opgesloten heeft gezeten:

*Staat wandlaar, staat en wilt niet lang vertoeven,
Hier wordt een braaf soldaat gelijk gesteld met boeven.
Een dief, een moordenaar, wordt ook in 't hok gesmeten,
Maar krijgt nog op zijn tijd gekookt en warem eten.
Een bosje stroo, dat van de paarden is vertreden,
Dient mij tot canapé en rustplaats van mijn leden.
Al die zijn vader en zijn moeder heeft vermoord,
Zijn broertje in een kuil gesmoord,
Zijn zusje daarbij omgebracht,
En daarbij nog een maagd verkracht,
Al die van God noch zijn gebod wil weten,
Is nog te goed om hier soldaat te wezen.*

*J. Speer
3e Reg. 1e Comp. 1870*

